

NASILJE NAD DJECOM I MEĐU DJECOM

Vesna Bilić, Gordana Buljan Flander i
Hana Hrpka

Naklada Slap, Jastrebarsko, 2012., 435 str.

Četrdesetak godina nakon početka sustavnih istraživanja o nasilju nad djecom i među djecom, u transkontinentalnim i europskim zemljama, u Hrvatskoj je objavljen prvi sveučilišni udžbenik koji na sustavan, suvremen i sveobuhvatan način aktualizira navedenu problematiku. Njegove su autorice pedagoginja doc. dr. Vesna Bilić s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, psihologinja prof. dr. Gordana Buljan Flander, ravnateljica Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba i Hana Hrpka, predsjednica udruge Hrabri telefon, koje ujedno rade na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.

Knjiga »Nasilje nad djecom i među djecom« podijeljena je u četiri tematske cjeline: (1) »Uvod«, (2) »Vrste zlostavljanja«, (3) »Posebni oblici zlostavljanja« i (4) »Zaštita, postupanje i prevencija«. Na kraju knjige su pojmovnik, bogat popis literature s preko osamsto referenci i kazalo.

Prvu tematsku cjelinu čini »Uvod« koji sadrži pet poglavlja, a započinje definiranjem pojmova, navođenjem i objašnjavanjem vrsta i oblika zlostavljanja te epidemiološkim podacima o njihovoj prevalenciji u svijetu i Hrvatskoj, pozivajući se na istraživanja *U. S. Department of Health and Human Service*-a, MUP-a i Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba. Prema navedenim podacima, najviše je emocionalnog zlostavljanja. U porastu je zanemarivanje i smrtnost djece uzrokovana zlostavljanjem, dok seksualno zlostavljanje djece pokazuje stabilan trend, a tjelesno je u blagom padu. Slijedi kratak kronološki prikaz o odgoju, kažnjavanju i zlostavljanju djece u obitelji i školi, od razdoblja antičke Grčke do danas. Osobito su

interesantni podaci iz nacionalne povijesti pedagogije prema kojoj Antun Cuvaj 1910. godine u »Građi za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije« navodi kako se primjenom austrijskog Kaznenog prava od 1852. godine i u Hrvatskoj počinje govoriti o potrebi zaštite maloljetnika od zlostavljanja, a svjedoči i o postojanju skrbi o zanemarenoj djeci. Nakon toga slijedi prikaz teorijskih modela zlostavljanja djece povezanih s teorijom privrženosti. U ovom poglavlju naglašen je ekološko-integrativni model koji zlostavljanje djece promatra iz perspektive širokog socio-kulturnog konteksta. Uvodna cjelina završava navođenjem rizičnih čimbenika za zlostavljanje djece i profiliranjem zlostavljača.

Druga tematska cjelina, »Vrste zlostavljanja«, sadrži četiri poglavlja koja su posvećena tjelesnom, emocionalnom i seksualnom zlostavljanju te zanemarivanju djece i adolescenata. Za svaki oblik zlostavljanja navedeni su definicija, učestalost, raširenost, znakovi prepoznavanja, karakteristike, posljedice s obzirom na tjelesno, socio-emocionalno funkcioniranje i ponašanje, odnosno psihopatologiju. Ova tematska cjelina obogaćena je kliničko-dijagnostičkim, psihoterapijskim i forenzičkim iskustvima stručnjaka Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba, koji zlostavljanoj djeci i adolescentima, vidajući rane, pomažu u sučeljavanju sa stresnim situacijama, odabiru i kontroli mehanizama obrane, izgradnji samopouzdanja i samopoštovanja, izgradnji socijalnih vještina i asertivnom načinu ponašanja.

Treća tematska cjelina, »Posebni oblicima zlostavljanja«, ima sedam poglavlja i sadržajno je najopsežnija. Prvo poglavlje posvećeno je prenatalnom i perinatalnom izlaganju fetusa, odnosno čeda alkoholu i/ili drogama. Ova zabrinjavajuća pojava postaje vrlo aktualna s obzirom na postojeće epidemiološke podatke, ali i rezultate ESPAD-ova istraživanja prema kojima 84% adolescenata u Hrvatskoj konzumira alkohol, a svaki peti se opije barem jedanput u mjesec dana. Slijedi poglavlje o sindromu tresenog djeteta uslijed kojega dolazi do traumatskih ozljeda, oštećenja mozga i/ili smrti. Treće poglavlje govori o izloženosti djece nasilju u obitelji, a četvrto o manipulaciji djecom pri razvodu roditelja. Obiteljsko nasilje, svjedočenje nasilju i razvod proizlaze iz narušene obiteljske dinamike s posljedicama u spoznajnom i socio-emocionalnom funkcioniranju djeteta, koje zbog opterećenja s kojima se ne zna i ne može nositi nerijetko razvije i (para)suicidalno ponašanje.

Slijede poglavlja o vršnjačkom, medijskom i elektroničkom nasilju, čiji oblici su često isprepleteni. Vršnjačko nasilje čine dječaci, koji su skloniji direktnom, i djevojčice, koje su sklonije indirektnom obliku nasilja. Uglavnom imaju nizak prag tolerancije na frustraciju, poteškoće s procesuiranjem socijalnih informacija, impulzivnog su ponašanja i ne pokazuju empatiju (prema žrtvi). Često potječu iz disfunkcionalnih obitelji, mogu imati neki od neuro-razvojnih poremećaja poput ADHD-a, biti skloni opijanju, ali i afirmirani: baviti se sportom i biti među omiljenim učenicima. U srednjoj školi im popularnost naglo pada zbog neprimjerenog ponašanja. Žrtve su obično slabije građe, niskog samopoštovanja i bez povjerenja u odrasle. Posljedice vršnjačkog nasilja su brojne, ozbiljne i traju do odrasle dobi. Kako bi zaustavili vrijeme i ostali u vlastitoj čaroliji, mladi neprestano stvaraju alternativne mikrosvjetove u kojima naizgled pronalaze vlastiti identitet. To je razlog sve većeg širenja elektroničkih medija. Bijeg

u virtualni svijet krije brojne opasnosti, a jedna od njih je i *cyberbullying*, nasilje opasnije od drugih oblika zlostavljanja jer briše društvene kočnice, dopušta djeci i adolescentima da pišu, govore i čine stvari koje inače ne bi mogli učiniti u odnosu *licem u lice* i imaju osjećaj da za to neće morati odgovarati, što im daje lažan osjećaj sigurnosti i moći. Istraživanja upozoravaju kako se kod nas 58% djece svakodnevno služi internetom, među kojima su žrtve nasilja preko interneta i deklarirani internetski nasilnici. Pretjerana upotreba interneta može izazvati i ovisnost s razvojem poremećaja u spoznajnom funkcioniranju poput smanjene sposobnosti simboličkog mišljenja i vladanja vremenskom dimenzijom.

Treća tematska cjelina završava s poglavljem koje je posvećeno *Münchhausenovom sindromu preko posrednika*. To je rijedak psihički poremećaj i oblik zlostavljanja djece, kad najčešće majka namjerno izmišlja ili izaziva simptome bolesti kod uglavnom malog djeteta, da bi privukla pozornost, simpatiju ili samilost ljudi. Stopa smrtnosti djece izložene ovom obliku zlostavljanja je 6%, a dugoročne ozljede 7%. U korijenu ovog poremećaja su želja za kontrolom, nezadovoljene emocionalne potrebe i projekcija osobnih problema.

Četvrta tematska cjelina, »Zaštita, postupanje i prevencija«, govori o zakonskoj regulativi, pravnoj zaštiti, etičkim implikacijama i prevenciji nasilja nad djecom i među djecom. Ističući važnost prevencije na primarnoj razini koja treba obuhvaćati sve razine društva, navodi primjer tri uspješno provedene kampanje u Hrvatskoj. Kampanja »Podigni ruku protiv tjelesnog kažnjavanja djece« i »Jedno od pet - protiv seksualnog zlostavljanja djece« provedene su u suradnji s Vijećem Europe. Kampanju protiv elektroničkog nasilja među djecom »Prekini lanac« proveli su UNICEF i Hrabri telefon, a nastala je kao odgovor na traženje učenika, roditelja i nastavnika. U posljednjem poglavlju govori o prevenciji nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama. Kod nas se u osnovnim školama provodi samo UNICEF-ov program za suzbijanje vršnjačkog nasilja »Za sigurno i poticajno okruženje u školama« i to samo u onima koje su u njega uključene. U srednjim školama ne provodi se ni jedan sustavni i validirani program, a sekundarna i tercijarna prevencija svode se na pedagošku mjeru odgojno-obrazovnog tretmana produženog stručnog postupka. Zapravo se radi o modifikaciji jednog od američkih programa za sprečavanje *dropout*-a, neprimjerenog za prevenciju ili tretman vršnjačkog nasilja, za razliku od *Bullying Prevention Program*-a ili *Peer Mediation Program*-a koji se ne provode. Time je situacija u hrvatskim školama istovjetna onoj s početka 80-ih godina 20. stoljeća u SAD-u. O tome svjedoče rezultati usporednih istraživanja o vršnjačkom nasilju u transkontinentalnim i europskim zemljama te izvješća dječje pravobraniteljice.

Kroz poticaje za razmišljanja koja prethode sadržaju svakog poglavlja sveučilišni udžbenik »Nasilje nad djecom i među djecom« poziva čitatelje na angažirano čitanje i/ili uvodi studente u raspravu, a pitanjima na kraju svakog poglavlja didaktički zaokružuje tematsku cjelinu, čime olakšava proces učenja. Za studente pedagogije, psihologije i socijalnog rada postaje nezaobilazan izvor u istoimenom kolegiju, a studentima obrazovnih studija, medicine, stomatologije, prava i kriminalistike može poslužiti za proširivanje sadržaja u srodnim kolegijima i seminarima tijekom dodiplomskog i poslijediplomskog studija. Osobita vrijednost ovog

djela je što raznovrsnim sadržajima, suvremenim teorijama, različitim modelima i rezultatima najnovijih istraživanja popunjava praznine iz područja zanemarivanja i zlostavljanja djece i adolescenata. Time nadilazi klasične okvire sveučilišnog udžbenika i postaje dragocjen izvor znanstvenicima, stručnjacima i praktičarima iz područja društvenih i biomedicinskih znanosti. U pojedinim dijelovima može poslužiti medijima koji tematiziraju probleme djece i adolescenata, odnosno prosvjećivanju šire zajednice.

Priredio: Petar Smontara